

УДК

811.111'37

Секція №7 „Семантика и
языковая концептуализация мира”

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПОЛЕ „СОСТОЯНИЕ”.

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ „СТАН”.

CONCEPTUAL FIELD “STATE”.

(7 библиографических источников)

(7 бібліографічних джерел)

(7 articles)

У статті йдеться про когнітивні категорії концептуального поля „Стан”. Досліджуються слова категорії стану через призму чотирьох принципів когнітивної семантики.

Ключові слова: семантична структура; концептуальна структура; енциклопедичне значення; концептуалізація значення.

В статье анализируются когнитивные категории концептуального поля „состояние”. Изучаются слова категории состояния в свете четырёх принципов когнитивной семантики.

Ключевые слова: семантическая структура, концептуальная структура, энциклопедическое значение, концептуализация значения.

Sheludchenko S.B. Conceptual Field “State”. The article deals with the cognitive categories of the concept “STATE”. The words of the category of state are analyzed in the light of cognitive semantics.

Key words: semantic structure; conceptual structure; encyclopedic meaning; conceptualization of meaning.

Всю когніцію людини можна сприймати як таку, що розвиває вміння орієнтуватися в світі. Така пізнавальна діяльність пов’язана з необхідністю ототожнювати й розрізняти об’єкти, а концепти виникають для забезпечення подібних операцій. Вивчення мовних одиниць, що виражають

якісний стан особи чи предмета є обов'язковим етапом у встановленні специфіки сприйняття й осмислення світу людиною. А тому встановлення особливостей слів категорії стану, зокрема їх концептуальної структури визначає актуальність даного дослідження.

У роботі ставиться мета здійснити когнітивно-концептуальний аналіз слів категорії стану. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати певні конкретні завдання, а саме: 1) вивести когнітивні категорії в межах концептуального поля „Стан”; 2) порівняти результати концептуального та семантичного аналізу; 3) виявити одиниці подвійного означування.

Найбільш універсальне визначення концепта, запропоноване О. С. Кубряковою, концепт – термін, що слугує поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання та досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикона, концептуальної системи й розумової мови, всієї картини світу, що відображена в людській психіці [3, 17-33]. У свою чергу когнітивна модель визначається О. Г. Беляєвською як максимально узагальнена, схематизована уява про концептуальну основу значення, що виділяє в ньому найважливіші „вузлові” моменти; і сприймається як така, що належить глибинним структурам людського мислення, усвідомлюється носіями мови та є основою мовної інтуїції. [1, 39-54]

Концепт, за дослідженням В. О. Маслової, виникає як образ, проте він не здатен, просуваючись сходинками абстракції, перетворитися з емоційного, чуттєвого образу в образ мислительний. [2, 5-6; 4, 46-54] Наприклад, образ лякливої людини лежить в основі мікроконцепта „стан страху”, для позначення якого існують форми *afraid*, *aghast*, *afear*, *affrait* та сталі вирази *to be afraid of one's own shadow* (боятися власної тіні), *to be afraid to say "bo" to a goose* (боятися промовити хоч слово), *to stand aghast at something* (бути враженим від жаху). Беручи за основу той факт, що

концепти розкриваються у значеннях одиниць мови та мовлення, доцільним є виведення когнітивних категорій на основі словникових дефініцій.

Когнітивно-концептуальний аналіз, якому були піддані усі категоріальні елементи, проходив кілька етапів. Прикладом може слугувати когнітивно –концептуальний аналіз мікроконцепта *aloof*: По-перше, згідно з тезою про втілене знання, та спираючись на вербально-асоціативний досвід, ми сприймаємо та співвідносимо *aloof* зі станом відстороненості, тобто із станом, що характеризується дистанційованою позицією. По-друге, дана семантична структура в сукупності з конвенційно прихованими в мові значеннями прирівнюється (проте не ототожнюється) нами до відповідного мікроконцепту. По-третє, для конструювання подальшого значення, ми звертаємось до енциклопедичного знання. З метою отримання найповнішої інформації про даний мікроконцепт, ми послуговуємось етимологічним знанням та тлумачним словником. По-четверте, дане енциклопедичне знання слугує для відповідної інтерпретації згідно з контекстом висловлювання. Саме фонові знання мовця / слухача дозволяють провести інтерпретацію значення в кожному окремому випадку, тобто з огляду на контекст, наприклад:

(1) *She kept aloof till the bell rung for the prayers. (Charlotte Bronte. "Shirley" p.122)*

(2) *Gudrun stood aloof looking at them with large dark eyes of resentment, suspended for a few moments. (D. H. Lawrence. "Women In Love" p.197)*

У прикладі 1 *aloof* набуває відтінку значення стану, що стримував героїню осторонь, тоді як приклад 2 передає стан перебування вдалині від інших осіб. Отже, якщо аналізованому елементу є властивим моносемічне енциклопедичне значення, то він реалізує єдину когнітивну категорію. Послуговуючись поданим енциклопедичним знанням та спираючись на власний вербально-асоціативний досвід, ми визначаємо елемент *aloof* як мікроконцепт когнітивної категорії на позначення місцезнаходження.

Аналіз же полісемічного слова має відмінності частково на третьому та четвертому етапах. Саме енциклопедичні знання про мікроконцепт дозволять обрати доцільне значення, що інтерпретуватиме певний конкретний мікроконцепт. Таким чином кожен мікроконцепт, як складний ментальний комплекс, містить не лише смисловий зміст, а ще й оцінку, наше ставлення до зображуваного стану об'єкта.

Проведений когнітивно-концептуальний аналіз словникових дефініцій завдяки своєму комплексному характеру, дав результати відмінні від результатів семантичного аналізу П. І. Шлейвіса. На семантичному рівні П. І. Шлейвіс виділяв п'ять груп, а саме 1) фізичний стан людини, 2) психічний стан людини, 3) стан природи, 4) стан довкілля, 5) місцезнаходження [5, 13-25].

Когнітивно-концептуальний аналіз одиниць засвідчив, що 106 слів категорії стану передають 116 мікроконцептів п'яти когнітивних категорій:

1. Когнітивна категорія на позначення фізичного стану;
2. Когнітивна категорія на позначення психічного стану;
3. Когнітивна категорія на позначення ментального (розумового) стану;
4. Когнітивна категорія на позначення стану довкілля;
5. Когнітивна категорія на позначення місцезнаходження

Досліджувані форманти різняться обсягом наповнення когнітивних категорій. Найчисельнішою є когнітивна категорія на позначення місцезнаходження. Друге, третє та четверте місце за кількістю елементів посідають категорії на позначення фізичного стану, психічного стану та стану довкілля відповідно. Найменш чисельною є когнітивна категорія, що позначає ментальний стан.

Слід зауважити, що десять категоріальних одиниць, а саме *abed*, *ablaze*, *abreast*, *afire*, *aflame*, *aglow*, *alight*, *aloof*, *ashine*, *aware*, одночасно входять до складу двох когнітивних категорій (таблиця 1):

Таблиця 1

Репрезентація поняття стан та одиниці подвійного означування

1-а когнітивна категорія	Концепт	2- когнітивна категорія
Фізичний стан	abed	Місцезнаходження
Психічний стан	ablaze	Стан довкілля
Ментальний стан	abreast	Місцезнаходження
Психічний стан	afire	Стан довкілля
Фізичний стан	aflame	Стан довкілля
Психічний стан	aglow	Стан довкілля
Психічний стан	alight	Стан довкілля
Психічний стан	aloof	Місцезнаходження
Фізичний стан	ashine	Стан довкілля
Психічний стан	aware	Ментальний стан

Проміжна позиція мікроконцептів *abed*, *ablaze*, *abreast*, *afire*, *aflame*, *aglow*, *alight*, *aloof*, *ashine*, *aware* підтверджена не лише їх енциклопедичним значенням, але й випадками вживання безпосередньо в контексті, з опорою на який конструюється певне конкретне значення мікроконцепта, наприклад:

(1) *And sometimes when he slept he would awake, sweating from a nightmare, his head **ablaze** with terms, formulae and some driveling imbecility of his halting French. (Cronin A.J. The Citadel. p.203)*

(2) *Now he walked back, leaving the lights **ablaze**, and feeling as if the flat were empty. (Theodore Dreiser. Sister Carrie. p.480)*

Перший приклад засвідчує вживання *ablaze* у значенні стану марення, на позначення мікроконцепта когнітивної категорії „Психічний стан”; тоді як другий приклад є демонстрацією категорії „Стан довкілля”, де *ablaze* позначає стан освітлення помешкання.

З таблиці 1 та наведених вище прикладів випливає, що когнітивні категорії перетинаються та містять дотичні елементи. Таке явище зумовлено можливістю входження деяких мікроконцептів до двох і більше

когнітивних категорій за умов різних контекстуальних інтерпретацій. Це схематично показано на рисунку 1:

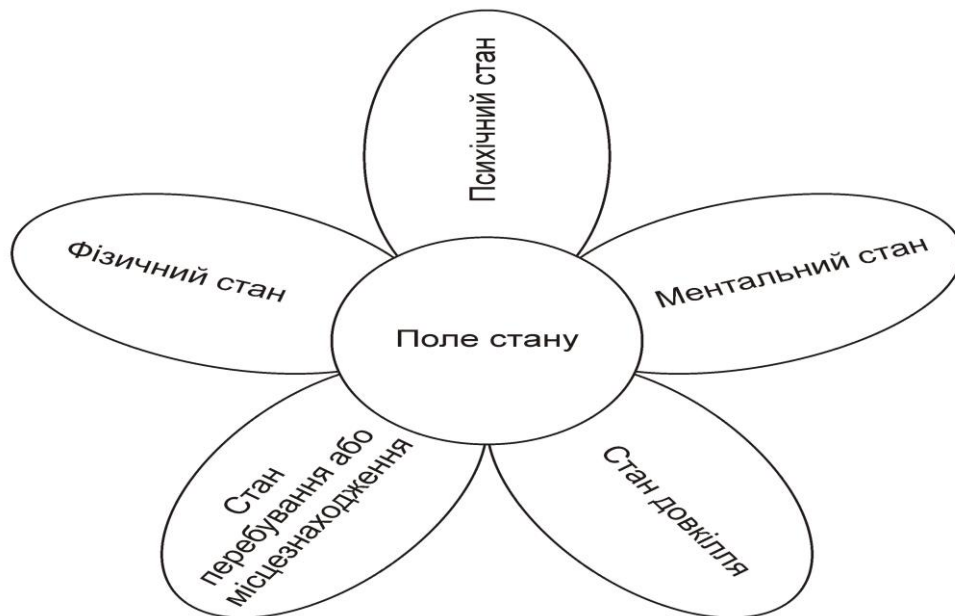

Рисунок 1. Точки перетину когнітивних категорій в межах концептуального поля стану.

Рисунок 2 свідчить, що когнітивні категорії в межах концептуального поля не існують автономно. Так когнітивна категорія „Ментальний стан” має по одній точці перетину з категоріями „Психічний стан” та „Місцезнаходження” відповідно. В свою чергу категорії на позначення психічного стану й стану перебування є дотичними (мікроконцепт *aloof*). Когнітивні категорії „Фізичний стан” і „Стан довкілля”, що межують між собою (2 мікроконцепта) є дотичними ще до однієї категорії кожна: „Фізичний стан” – „Місцезнаходження” (1 мікроконцепт); „Стан довкілля” – „Психічний стан” (4 мікроконцепта).

Зважаючи на вищесказане, можемо зробити висновок, що когнітивно-концептуальний аналіз слів категорії стану проходив у чотири етапи. Це було зумовлено провідними принципами когнітивної семантики, запроваджені В. Еванс, Б. К. Бердженом та Й. Цінкеном [6, 3-15; 7, 5-8]. Здійснений аналіз дозволив окреслити в межах концептуального поля стану

п'ять когнітивних категорій, що репрезентують фізичний стан, психічний стан, ментальний стан, стан перебування або місцезнаходження й стан довкілля. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити умовно-графічне зображення концептуального поля стану:

Рисунок 2. Концептуальне поле стану.

Перелічені когнітивні категорії охоплюють 106 одиниць, які реалізують 116 мікроконцептів. Ми також дійшли висновку, що ці мікроконцепти розподілені нерівномірно, а деякі мікроконцепти характеризуються приналежністю до двох когнітивних категорій.

Перспективним видається дослідження процесу субкатегоризації в межах концептуального поля „Стан” та аналіз полісемічних слів категорії стану з метою подальшого виявлення моделей регулярної полісемії.

Бібліографія

1. Беляевская Е. Г. Семантическая структура слова в номинативном и коммуникативном аспектах. (Когнитивные основания формирования и функционирования семантической структуры слова): Дис. ... докт. филол. наук. – М., 1991.– 401 с.

2. Гнаповська Л. В. Лінгвокогнітивні та лінгвокультурологічні характеристики англійських антропонімів германського походження: Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 10.02.04 / Київський державний лінгвістичний університет- К., 1999.– 19 с.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения.– М., 2004.
4. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие. – М.: Флинта: Наука, 2004.– 296 с.
5. Шлейвис П. И. О частотности употребления слов категории состояния в художественном тексте // Текст, структура и семантика. – Пятигорск: ПГПИИЯ, 1981.– С. 13-25.
6. Evans Vyvyan, Bergen Benjamin K., Zinken Jörg. The Cognitive Linguistics Enterprise: An Overview. – The Cognitive Linguistics Reader, 2006.– P.60.
7. Evans Vyvyan, Melanie Green. Cognitive Linguistics: An Introduction. – Hillsdale, NJ: LEA and Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.– 79 p.